

ՌՈՒՍ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԾԱԳՈՒՄԸ*

ՌՈՒՍՈՒ ՄԿՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

11-րդ դարի ռուս հեղինակները Ռուսիայի ընդհանուր մկրտությունը կապում են Կորսունի կամ Խերսոնեսի նվաճման հետ: Նույն Իակով վանականը (Վլադիմիրի գովքում) հայտնում է. «Քանպի Վոլոդիմեր իշխանը շարունակում էր բարի գործեր կատարել, Աստուծո բարեությունը լուսավորում էր նրա սիրտը և Տիրոջ ձեռքը օգնում էր նրան, և հաղթում էր իր բոլոր թշնամիներին, և բոլորը նրանից վախենում էին (այնուհետև թվարկվում են Վլադիմիրի նվաճած ցեղերը՝ ռադիմիչները, վյատիչները, յատվյագները, արծաթե բուլղարները, խապարները)... Մտադրվեց և հունական Կորսուն քաղաքի վրա գնալ: Եվ աղոթում է Վոլոդիմեր իշխանը Աստծուն. Տեր Աստված, Տեր ամենայնի, քեզանից այս եմ խնդրում, թե տաս ինձ այդ քաղաքը, կլերցնեմ և կբերեմ քրիստոնյա մարդկանց և քահանաներին իմ երկիրը, որ մարդկանց քրիստոնեական օրենքը սովորեցնեն: Եվ լսեց Աստված նրա աղոթքները, և նա առավ Կորսուն քաղաքը: Եվ վերցրեց եկեղեցական անոթներն ու սրբապատկերները, սուրբ նահատակ Կլիմենտի և այլ սրբերի մասունքները»:

Իակով վանականը, ինչպես և 11-րդ դարի մյուս ռուս հեղինակները, չի բացատրում, ինչու է իշխանը որոշում նվաճել հունական քաղաք Կորսունը՝ մինչ այդ հույների դաշնակիցը լինելով: Այդ մասին չեն խոսում և հունական աղբյուրները: Բայց 11-րդ դարի Նախաբանում վարքագրական մի առթևադրում է Վլադիմիրի արջավանքի պատճառները: Վլադիմիրը Կորսուն էր ուղևորվել իր հարսնացուին՝ արքայադուստր Աննային նվաճելու համար: Նախաբանում ասվում է.

«Վլադիմիրը գնաց առավ Կորսուն քաղաքը, իշխանին և իշխանուհուն սպանեց: Իսկ նրանց աղջիկը Ժդեբեռնի կինն էր: Չորքերը չարձակելով՝ իր պորավար Օլեգին Ժդեբեռնի հետ Ցարգրադ ուղարկեց նրանց (Բյուզանդիայի կայսրեր Վասիլի և Կոստանդինի) քրոջը իր համար կին ուզելու»:

Արաբական աղբյուրներից, որոնց մասին կխոսվի ստորև, հայտնի է, որ Կորսունի արջավանքից առաջ Վլադիմիր իշխանը Վասիլ կայսեր հետ դաշնագիր էր կնքել բյուզանդական խռովարար Վարդա Ֆոկայի դեմ կռվելու համար ռուսներից ռազմական օգնություն ստանալու մասին: Վասիլ կայսրը դրա դիմաց խոստացել էր իր քույր Աննային կնության տալ Վլադիմիրին, պայմանով, որ նա քրիստոնեական կրոն կընդունի և իր ժողովուրդը կմկրտի: Վլադիմիրը խոստումը կատարել էր, Վասիլ կայսերը օգնական պորք էր ուղարկել, մկրտություն էր ընդունել, որոշել էր մկրտել և իր ժողովուրդը, իսկ հույները դաշնագրի պայմանը խախտել էին և Աննային կնության չէին տվել Վլադիմիրին: Այն ժամանակ նա որոշեց ուժով ստիպել Վասիլ կայսերը՝ կատարելու իր խոստումը, և արջավանքի ելավ Կորսունի վրա:

Վլադիմիրին անհրաժեշտ էր ազգակցական կապի մեջ մտնել Բյուզանդիայի հետ: Նա ձգտում էր ամուսնական կապի միջոցով իր երկիրը բարձրացնել Բյուզանդիայի մակարդակին: Դա նրա առաջ ճանապարհ էր բացում դեպի այն ժամանակ գերիշխող բյուզանդական մշակույթը և ռուս ժողովուրդին մտցնում էր քրիստոնյա ժողովուրդների ընտանիքը:

Կորսունի գրավումով և միպիացիների բուլղարների հետ դաշնակցած բուն Ցարգրադի դեմ ուղղված սպառնալիքով Վլադիմիրը հասավ իր նպատակին: Արքայադուստր Աննան ուղարկվեց Կորսուն: Պսակադրությունը կատարվեց քրիստոնեական ծե-

* Շարունակված «Էջմիածին» ամսագրի 1985 թ. № Ե-ից:

սով նույն այդ Կորսունում: Վլադիմիր իշխանը մկրտվելու կարիք չունեի (ինչպես այդ պահանջում էր դաշնագիրը): Քանի որ նա մինչ այդ արդեն մկրտված էր: Բայց Տարեգրությունն այդ մասին գրում է այսպես. «Եվ մկրտվեց սուրբ Վասիլի եկեղեցում: Եվ այդ եկեղեցին կանգնած է Կորսուն քաղաքում, քաղաքի մեջ այն տեղում, որտեղ Կորսունցիներն առևտուր են անում: Իսկ Վուդդիմերի պալատը եկեղեցու կողքին է մինչև օրս, իսկ թագուհու պալատը բեմի ետևում է»:

Տարեգրական պատմության անձնությունները բացատրվում է նրանով, որ մինչև Կորսունի արքայազնը Վլադիմիրի մկրտված լինելը թաքուն էր մնում ժողովրդից, իսկ եկեղեցական պապադոսությունը Կորսունում ժողովրդի գիտակցության մեջ արտացոլվել է որպես նրա մկրտությունը: Բայց Վլադիմիր իշխանի դրոժինան և նրան շրջապատող անձինք մկրտվել են հենց այնտեղ՝ Կորսունում, որպեսզի Կիև վերադառնան արդեն որպես քրիստոնյաներ և ամբողջ ժողովրդին մկրտության օրինակ տան:

Վլադիմիր իշխանը իր կինը դարձած՝ հունաց արքայադուստր Աննայի և քրիստոնյա դրոժինայի հետ հոգևորականության ուղեկցությամբ, սրբապատկերներով ու խաչվածներով վերադարձավ Կիև, ձեռնարկեց ողջ ժողովրդի մկրտությունը:

Տարեգրությունն այդ մասին վկայում է այսպես. «Իսկ Վուդդիմերը դրանից հետո, վերցնելով թագուհուն և Նաստասին (սկատի ունի Անաստաս երեցին, որ աջակցել էր Վլադիմիրին Կորսունը գրավելու) և Կորսունի քահանաներին, սուրբ Կիմենտի և Թեբի՝ նրա աջակցողի մասունքներով, վերցնելով եկեղեցական անոթներն ու սրբապատկերները՝ իրենց որպես օրինություն: Իսկ Կորսունը որպես փրկանք թագուհու համար նորից հույներին տվեց և ինքը եկավ Կիև»:

Այսպիսով իր հաղթանակը Կորսունում մի քանի հուշարձանային կառուցումներով ամրապնդելուց հետո Վլադիմիրը քաղաքը վերադարձրեց հույներին, ըստ ժողովրդական մեկնաբանության, որպես «փրկագին» հարսնացու արքայադուստր համար: Կիև վերադառնալիս նա իր հետ վերցրել էր նորերս սուրբ լուսավորիչ Կիրիլի հայտնագործած՝ սուրբ Կիմենտի և Թեբի նշխարները, ինչպես նաև որպես ռազմական ավար ու իր քաղաքի համար պարգարանք՝ բրոնզե չորս ձիերի քանդակ և երկու կանացի արձան:

Վլադիմիրի Կիև վերադառնալուց հետո հատարարվեց Դնեպրում կիևցիների ընդհանուր մկրտությունը: Տարեգրությունը և «Երանելի Վլադիմիրի վարքը» այդ իրադարձության մասին գրում էին այսպես. «Մար-

դիկ ուրախությամբ գնում էին, ուրախանալով և ասելով, եթե սա բարի չինեի, իշխանը և բոլարները սա չէին ընդունի»: Իսկ միտրոպոլիտ Իլարիոնը ձեռնադրում է. «Իսկ եթե մեկն էլ ոչ թե սիրով, այլ հրամայողի երկյուղից էր մկրտվում, ապա նրա բարեհավատությունը կապվում էր իշխանության հետ»: Տարեգրությունը նշում է նաև, որ երբ Պերունին կործանեցին և քարջ էին տալիս Դնեպրում ընկղմելու, «անհավատ մարդիկ լալիս էին նրա համար»: Պերունին պետք է Դնեպրի հոսանքով ժողովրդի աչքի առաջ մինչև սահանքներն ուղարկեին: Տարեգրությունը հիշատակում է Վլադիմիրի հրամանը. «Եվ Վլադիմիրը նրա հետ մարդկանց դրեց, ասելով. «Եթե որևէ տեղ ափին մոտենա, ետ հրեցեք նրան ափից, իսկ երբ սահանքներն անցնի, այն ժամանակ միայն թողեք նրան»: Նրանք էլ կատարեցին, ինչ հրամայված էր: Եվ երբ թողին նրան, և անցավ սահանքների միջով, քամին նրան դուրս նետեց ծանծաղուտ, և դրանից էլ այդ տեղը կոչվեց Պերունի ծանծաղուտ, ինչպես և կոչվում է մինչև օրս»:

Նախկին մոլեռանդ հեթանոսը, որ դեռ վերջերս ավելացնում էր հեթանոսական պաշտամունքի տեղերը, Վլադիմիրը այժմ ափի մեծ եռանդով ձգտում է քավել իր հեթանոսական հասկացողությունները ամենուրեք կռատները քրիստոնեական տաճարներով փոխարինելով: Այդ մասին Տարեգրությունն ասում է. «Հրամայեց եկեղեցիներ սարքել և տեղադրել դրանք այնտեղ, ուր առաջ կուռքերն էին: Եվ կանգնեցրեց սուրբ Վասիլիի (Վլադիմիրի քրիստոնեական անունը) եկեղեցին բլրի վրա, ուր առաջ կանգնած էր Պերունի կուռքը և մյուսներինը, և ուր առաջ փոխաբերություններ էին կատարում իշխանն ու մարդիկ, և սկսեց քաղաքներում եկեղեցիներ կանգնեցնել և քահանաներին ու մարդկանց մկրտության բերել բոլոր քաղաքներին ու գյուղերին»:

11-րդ դարի բոլոր գրական հուշարձաններում խոսվում է Վլադիմիր իշխանի հրամանով Կիևյան Ռուսիայի համընդհանուր քրիստոնեացման մասին: Իսկով վանականը «Գովքի» մեջ բավմիցս ասում է այն մասին, որ Վլադիմիր իշխանը «մկրտեց ողջ ռուսական երկիրը ծայրեծայր... և խորտակեց կուռքերն ու ողջ անհավատ պղծությունը»: Մի այլ տեղ նա կրկնում է նույնը. «Եվ ամբողջ ռուսական երկիրը մկրտեց ծայրից ծայր: Կուռքերի տաճարներն ու սրբատեղիները ամեն տեղ քանդեց ու կործանեց և կուռքերը խորտակեց ... և եկեղեցու արդար սրբապատկերներով պարգարեց»: Ընդհանուր քրիստոնեացման մասին խոսում է և միտրոպոլիտ Իլարիոնը. «Առաքելական փո-

դը և ավետարանական ձայնը հնչեցին բոլոր քաղաքներում, և մեր ամբողջ երկիրը միաժամանակ սկսեց փառավորել Քրիստոսին»:

Դեռևս Վլադիմիր իշխանի օրոք ռուսական թեմեր կազմավորվեցին Կիևից բացի նաև Վոլինյան Վլադիմիրում, Չեռնիգովում, Տուրովում, Պոլոցկում, Բելգորոդում, Նովգորոդում և Ռոստովում: Նովգորոդյան տարեգրությունը հիշատակում է, որ Վլադիմիր իշխանը 991 թվին Նովգորոդ է ուղարկել առաջին եպիսկոպոս Իոհակիմին «Նովգորոդ եկավ Իոհակիմ եպիսկոպոսը և սրբատեղիները քանդեց ու Պերունին խորտակեց»: Այնուհետև Տարեգրությունը ասքի ոճով պատմում է, որ Իոհակիմ եպիսկոպոսը հրամայել է Պերունին տեղից հանել և գցել Վոլխով գետը, ինչպես արել էին Կիևի Պերունին: Կոռքը ժողովրդի աչքում պսակակերծ անելու համար նրան անարգում էին, պարաններով կապկապած քարոջ էին տալիս «կեղտի վրայով» ծեծում էին մահակներով: Կոռքերի անարգումը անհետևանք չէր անցնում. դեռևս հեթանոս մնացածների մեջ դա արժարժում էր խառվություններ, որոնք ճնշվում էին սրով, իսկ տեղ-տեղ նաև հրով:

ՄԿՐՏՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

Իր իշխանության տարիներին Վլադիմիր իշխանը ոչ միայն քրիստոնեացրեց Ռուսական երկիրը, այլև փորձեց ավետարանական ուսմունքը կենսագործել հասարակության կյանքում: Ռուս ժողովուրդը Վլադիմիրին «Կարմիր արև» անունը տվեց: Վլադիմիրը սիրում էր աղքատներին և սիրված էր նրանցից: Նա ոչ միայն խնջույքներ էր սարքում իր դրոժինայի համար, որ անում էին և նրա նախորդները, այլև քրիստոնեության ընդունման հետևանքով սկսել էր հոգ տանել նաև մայրաքաղաքի և պետության չքավոր բնակչության համար տրվող տոնական ճաշկերույթների մասին: Տարեգրությունը այսպիսի խոսքերով է պատմում ամեն կիրակի Վլադիմիր իշխանի տված ճաշերի մասին. «Ամեն կիրակի պալատի ժողովրդական սրահում սահմանեց ճաշ սարքել և հրավիրել բոլորներին ու դրոժինիկներին և հարյուրապետներին ու տասնապետներին և հատուկ մարդկանց՝ իշխանի հետ և առանց նրա: Շատ միս, անասուններ և երեներ էին լինում և ամեն ինչ շատ առատ էր»: Նույն Տարեգրությունը 996 թվականի տակ վկայում է, որ դրանք ոչ թե սովորական իշխանական խնջույքներ էին, այլ քրիստոնեական հավատի ապրեցության հետևանք. «Քանի որ սիրում էր գրոց խոսքը: Քանպի լսել էր Ավետարանը, որ կարդում էին. «Երանի

ողորմածաց; Վի նոքա ողորմութիւն գտցեն» և այլն... Այս լսելով, հրամայեց ամեն աղքատի ու խեղճի գալ իշխանի գուռը և վերցնել իրենց պետքերը՝ ըմպելիք և ուտելիք և փող՝ գանձատնից: Կարգադրեց և այսպես ասաց, թե «տկարներն ու հիվանդները չեն կարող հասնել իմ դուռը, և հրամայեց սայլեր սարքել և հաց, միս, ձուկ, պանպան բանջարեղեն, տակառներով մեղր և ուրիշ տակառներով կվաս բարձել և տանել քաղաքով՝ հարցընելով՝ «ուր կա հիվանդ ու աղքատ, որ չի կարող քայլել» և նրանց բաժանել կարիքները հոգալու համար»:

Նույն բանը Վլադիմիր իշխանի մասին ասում է և միտրոպոլիտ Իլարիոնը. «Ո՛վ կարող է թվել քո գիշերային ողորմածությունն ու ցերեկային առատաբաշխությունը, որ գործում են աղքատներին, պարտապաններին ու այրիներին և բոլոր ողորմության կարիք ունեցողներին: Քանպի լսել էիր Աստծո ձայնը... Լալով խնդրողներին, հագցնելով մերկերին, հագեցնելով ծարավներին ու քաղցածներին, հիվանդներին ամենայն մխրթարություն ուղարկելով, ստրուկներին ապաւնելով: Քանպի քո առատաբաշխությունն ու ողորմածությունը այժմ էլ մարդկանց մեջ հիշվում են»:

Այնուհետև միտրոպոլիտ Իլարիոնը բացականչում է. «Ցնծա, մեր ուսուցիչ և բարեհավատության խրատատու: Դու հազած էիր ճշմարտություն, գոտևորված ամրությամբ, իմաստով պսակված և ողորմածությամբ՝ որպես ոսկե մանյակով ու սպասքով, պարզարված: Քանպի դու, ալկավաբար գլխավոր, հազուստով աղքատ էիր, դու քաղցածներին սնողն էիր, այրիների օգնականն էիր, օտարականների հանգստարարն էիր, դու օթևան էիր անօթևաններին, դու պաշտպանն էիր պրկյալների, հարստացնողն աղքատների»:

Միտրոպոլիտ Իլարիոնի վկայությունը Վլադիմիր իշխանի հասարակական գործունեության մասին կրկնում է և Իակով վանականը: Նա գրում է այսպես. «Ամենից ավելի ասում են ողորմություն գործեց Վոլոդիմեր իշխանը: Քանպի եթե տկարներն ու ծերերը չէին կարողանում հասնել իշխանի դուռը և օգնություն ստանալ, ապա ինքն էր նրանց տուն ուղարկում: Տկարներին ու թույլերին ամենայն օգնություն էր տալիս Երանելի իշխան Վոլոդիմերը: Եվ չեմ կարող պատմել նրա բազում ողորմածությունները: Ոչ միայն իր տանն էր նա ողորմություն անում, այլև ամբողջ քաղաքում, ոչ միայն Կիևում, այլև ամբողջ ռուսական երկրում՝ գյուղերում ու քաղաքներում, ամենուր ողորմություն էր գործում, մերկերին հագցնելով, քաղցածներին կերակրելով, ծարավներին խմեցնելով, պանդուխտներին հանգստաց-

նելով, աղքատներին ու որբերին, և այրիներին, և կույրերին, և կաղերին, և չարչարյալներին, բոլորին ողորմալով, հազցնելով, կերակրելով ու խմեցնելով»:

Միտրոպոլիտ Իլարիոնի խոսքերով Վլադիմիր իշխանը «վառվեց հոգով և ցանկացավ սրտով քրիստոնյա դառնալ և ամբողջ երկիրը քրիստոնյա դարձնել»: Վլադիմիր իշխանի անսովոր եռանդը բացատրվում է սուրբ հայր Նեստոր Տարեգրի այն վկայությամբ, որ Վլադիմիր իշխանի դարձը քրիստոնեության Սուրբ Հոգու գործողության շնորհիվ էր, որը հրաշապատում ձևով իշխանին մկրտության սուրբ ավապանի մոտ բերեց, որտեղ նա «թոթափեց հոգեկան և մարմնավոր կուրությունը»:

Հին ռուս հեղինակները միաձայն հաստատում են, որ Վլադիմիր իշխանի բարեգործությունը ոչ միայն իշխանի անձնական ողորմածությունն էր, այլ պետական ընդգրկումով սոցիալական գործունեության արդյունք: Նրանք վկայում են նաև, որ սոցիալական հարցերի լուծման շարժառիթը Վլադիմիր իշխանի համար Ավետարանն էր: Միտրոպոլիտ Իլարիոնն ասում է, որ Վլադիմիր իշխանը չէր ուզում ավետարանական խոսքը թողնել միայն ականջ ջոյելու համար, այլ որոշել էր այն իրականացնել գործի մեջ:

Վլադիմիր իշխանի հասարակական գործունեությունը իրագործվում էր և այլ բնագավառում: Միտրոպոլիտ Իլարիոնն ասում է, որ Վլադիմիրը «բարի մտքով և սրամտությամբ հասկանալով, ուղեցավ կյանքում գործադրել վերերկրային ավետարանական գաղափարը հռոմեական պետական իրավունքի փոխարեն»: Վլադիմիրը, «հաճախ հավաքվելով նոր հայրերի՝ մեր եպիսկոպոսների հետ, մեծ հեղություն բարեբաղկացում էր նրանց հետ ինչպես սույն (ավետարանական) օրենքը հաստատեն մարդկանց մեջ, որ նոր են ճանաչել Աստծուն»: Ցանկանալով մինչև վերջ հետևողական լինել, նա ուզում էր հռոմեական իրավունքից անցնել ավետարանական ամենաթողության: Տարեգիրը 996 թվականի տակ հաղորդում է. «Եվ ապրում էր Վոլոդիմերը Աստծո երկյուղով, և բազմացան ավապակությունները. և ասում են եպիսկոպոսները Վոլոդիմիրին, ահա բազմացան ավապակները, ինչո՞ւ նրանց չես պատժում: Իսկ սա նրանց ասում է. վախենում եմ մեղք գործել: Իսկ սրանք ասում են նրան. դու Աստծո կողմից չարերին պատժելու և բարիներին ողորմալու համար ես դրված: Դու պետք է պատժես ավապակներին, բայց փորձելով: Եվ Վոլոդիմիրը վերացրեց [դրամական] տուգանքները և սկսեց պատժել ավապակներին»:

Տոգորվելով ավետարանական ոգով, Վլադիմիրն անձնապես լցում էր պետական իրավունքի և անհատական ամենաթողության հակասությունը: Նրա համար ծանր էր սրով պատժողի պարտականությունը: Այդ պատճառով էլ եպիսկոպոսները ստիպված էին հանգստացնել նրա խիղճը: Ռուսական քրիստոնեության սկզբնական շրջանում ավետարանական իդեալի կատարման բացառիկ մղումի մի պահ եղավ, որ նման էր առաջին քրիստոնյաների Երուսաղեմի համայնքի մղումին: Հին եկեղեցին արտակարգ հոգեկան տաղանդների ժամանակաշրջան է ապրել և ռուս քրիստոնեության սկզբնական պատմությունը լուսավորված է Քրիստոսի Արքայության բարեշնորհ լույսով:

Սոցիալական անարդարությունը «ունեցվածքի ընդհանրացումով» լուծելու՝ Վլադիմիր իշխանի ցանկությունը հիշեցնում է քրիստոնեական առաքելական համայնքի սկզբնական շրջանին բնորոշ միտումը: Պատմական փորձը ցույց տվեց, որ այդպիսի գործողությունները, ինչպես և այլ իդեալական ձեռնարկումներ, կարող են գոյություն ունենալ միայն կարճ ժամանակում: Իսկ այնուհետև նրանք ենթարկվում են մարդկային հասարակության զարգացման ընդհանուր օրենքներին, արտացոլելով նոր գաղափարների ապդեցությունը: Այդպես եղավ և Ռուսիայում քրիստոնեության ընդունման ժամանակ: Քրիստոնեությունը բախվեց կատարյալ անկատարության պայմաններում կենսագործելու, սրբությամբ մեղաավորությունը հաղթահարելու, հոգու և մարմնի, նյութականի և հոգեկանի ներդաշնակությանը համեմատելու հավիտենական խնդրին: Ռուսական պետությունը քրիստոնեացավ ներքուստ:

ԱՐԱԲ ԵՎ ՀՈՒՅՆ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ
ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՌՈՒՍԻՈՒ
ՄԿՐՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԻՇԽԱՆԻ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ռուսիայի մկրտության մասին բացի ռուս հեղինակների վկայություններից կան արաբ և հույն հեղինակների ուղղակի և անուղղակի վկայություններ: Ամենից առաջ դրանք թվին է պատկանում արաբ տարեգիր Յահյա Անտիոքացու (11-րդ դարի սկիզբ) պատմությունը, որը գրում է. «Եվ բացահայտ ապստամբեց Վարդա Ֆոկան և իրեն թագավոր հռչակեց չորեքշաբթի, Խաչի տոնի օրը՝ 987 թվականի սեպտեմբերի 14-ին, և տիրեց հույների երկրին մինչև Դորիլեյա և մինչև ծովափ: Եվ նրա զորքերը հասան մինչև Քրիստոսը: Եվ նրա գործը վտանգավոր դարձավ: Եվ դրանից մտահոգված էր Վասիլ թագավորը նրա (այսինքն՝ ապստամբ Վար-

դա Ֆոկայի) պորթի ուժի պատճառով: Եվ սպառնացին նրա (Վասիլ թագավորի) հարևանությունները, և կարիքը նրան ստիպեց ռուսների թագավորի մոտ ուղարկել (իսկ նրանք իր թշնամիներն էին), որպեսզի նրանց (ռուսներին) խնդրի իրեն օգնելու իր ներկա վիճակում: Եվ այն համաձայնեց դրան: Եվ նրանք իրար մեջ պայման կապեցին խնամության մասին, և ռուսների թագավորը ամուսնացավ Վասիլ թագավորի քրոջ հետ, այն բանից հետո, երբ սա նրան պայման դրեց, որ նա ինքը և նրա երկրի ամբողջ ժողովուրդը մկրտվի: Իսկ նրանք մեծ ժողովուրդ էին: Եվ այն ժամանակ ռուսները իրենց ոչ մի օրենքի մեջ չէին դասում և ոչ մի հավատ չէին ընդունում: Եվ հետագայում Վասիլ թագավորը նրա (Վլադիմիրի) մոտ միտրոպոլիտներ ու եպիսկոպոսներ ուղարկեց: Եվ նրանք մկրտեցին թագավորին և այն բոլորին, ով մտնում էր նրա երկրի մեջ: Եվ նրա (Վլադիմիրի) մոտ ուղարկեց իր քրոջը: Եվ նա ռուսների երկրում շատ եկեղեցիներ կառուցեց: Եվ երբ նրանց միջև վճռվեց ամուսնության գործը, ժամանեցին ռուսների պորթերը: Նրանք միացան հույների պորթին, որ ուներ Վասիլ թագավորը, և բոլորը միասին ծովով ու ցամաքով ուղևորվեցին Քրիստոսի Վարդա Ֆոկայի դեմ կռվելու: Եվ նրանք հաղթեցին Վարդա Ֆոկային և նա սպանվեց 989 թ. ապրիլի 13-ի շաբաթ օրը:

Յախյա Անտիոքացու պատմածից պարզ երևում է, որ Վլադիմիր իշխանի ամուսնության պայմանը հունաց արքայադուստր Աննայի հետ իշխանի և իր ժողովրդի քրիստոնեությունն ընդունելն էր: Տարեգիրը կարող էր չիմանալ, որ մինչև պայմանագիր կնքելը Վլադիմիրն արդեն մկրտված էր: Մեզ համար կարևորը այն փաստն է, որ Կիևյան Ռուսիան քրիստոնեական հավատն ընդունել է հույներից:

Բյուզանդիայի կայսր Վասիլի՝ Վլադիմիր իշխանից ռազմական օգնություն խնդրելու և ռուս հեթանոս իշխանին (ինչպես կարծում էր Վասիլ կայսրը) արքայադուստր Աննային կնության տալու պատճառի մասին միանգամայն նույնանման տեղեկություններ կան 12-րդ դարի արաբ պատմագիր Իբն ալ-Մակինի մոտ: Իր պատմության մեջ նա հաղորդում է. «Վասիլ կայսրը սկսել էր սաստիկ վախճնալ Վարդա Ֆոկայից, բացի այդ, նա նաև փողի կարիք ուներ: Ուստի ստիպված էր մարդ ուղարկել ռուսների՝ թագավորի մոտ, որոնք իր թշնամիներն էին, և նրանից օգնություն խնդրել: Սա խոստացավ այդ օգնությունը, նրանից խնդրելով ազգակցական կապի մեջ մտնել: Եվ թագավորը (Վլադիմիրը) կնության առավ Հռոմի կայսր Վասիլի

լի քրոջը, այն բանից հետո, երբ սա թագավորին համոզեց, որ նա ընդունի քրիստոնեական հավատը»:

Նույնապիսի տեղեկություններ կան նաև հույն հեղինակների մոտ: Գեորգի Կեդրինը իր Ժամանակագրության մեջ 987 թվի օգոստոսի 15-ի և 989 թվի ապրիլի միջև գրում է. «Վասիլ կայսրը շատ էր համոզում պատրիկ Դեֆինային՝ Վարդա Ֆոկայի ապստամբության մասնակցին, նահանջել Քրիստոսից, բայց չկարողացավ համոզել: Գիշերը նավերը պատրաստելով և նրանց վրա ռուսներին նստեցնելով, քանի որ հասցրել էր նրանց օգնության կանչել և նրանց իշխան Վլադիմիրին իր ազգականը (փեսան) դարձնել՝ նրան ամուսնացնելով իր քույր Աննայի հետ, նրանց հետ անսպասելի անցնում է ծովը և հարձակվելով թշնամիների վրա, հեշտությամբ տիրում է նրանց»:

Նույն բանն է ասում և Իոհան Զոնարան. «Երբ Դեֆինան ճամբար դրեց Քրիստոսի մոտ, կայսրը անակնկալ հարձակվեց նրա վրա ռուս ժողովրդի հետ միասին, բանի որ ազգակցական կապերի մեջ էր մտել ռուս իշխան Վլադիմիրի հետ, նրան կնության տալով իր քույր Աննային, և հեշտությամբ հաղթում է հակառակորդներին»: Նույնապիսի վկայություն կա նաև Միխայիլ Պսելլի մոտ:

Մերվբուրգի եպիսկոպոս Տիոմարը ասում է, թե Վլադիմիրը իր համար կին է բերել Հունաստանից, Ելենա անունով, որ նշանված էր Գերմանիայի կայսր Օտտոն III-ի հետ, բայց խարդախ ձևով նրանից հափշտակվել էր: Տիոմար Եպիսկոպոսը դժգոհ է Վլադիմիր իշխանից, նրան մեղավոր համարելով այն բանում, որ Աննան (Ելենան, ինչպես նրան սխալ ձևով անվանում է ժամանակագիրը) չամուսնացավ Օտտոն III-ի հետ: Հիդենմայսյան տարեգրությունը հաղորդում է Կոստանդնուպոլիս ուղարկված՝ գերմանացիների անհաջող խնամախոսական դեսպանության մասին:

Վերը նշված արաբ և հույն հեղինակները, որոնց վկայությունները հաստատվում են և արևմուտքի տարեգրի կողմից, Ռուսիայի քրիստոնեացումը կապում են Բյուզանդիայի և բյուզանդական արքայադուստրը Վլադիմիրին կնության տալու հետ: Ինչն էր արտաքին առիթ հանդիսացել դեպքերի ճիշտ այդպիսի պարզացման համար:

987—989 թվականներին հանկարծ երեքացել էր բյուզանդական գահը: Մակեդոնական հարստությունը՝ Վասիլ և Կոստանդին եղբայրներին, որոշել էր գահընկեց անել փոքրասիական պորթերի գլխավոր հրամանատար զորավար Վարդա Սկլիմը: Իրեն թիկունքից դաշնակիցներով ապստոլելու համար նա բանակցություններ էր սկսել ա-

րաբական խալիֆաների՝ Աբասիդների ու Օմայյադների, հայերի ու խալարների հետ: Երբ Սկլիռի դեմ կռվելու համար Բյուզանդիայի կայսրերը Փոքր Ասիա ուղարկեցին Վարդա Ֆոկային, վերջինս, դավաճանելով կայսրերին, համաձայնության եկավ Վարդա Սկլիռի հետ և շարունակեց նրա ապստամբական գործը: Վայսրերի դրությունը հուսահատ էր դառնում: Նրանք դաշնակիցներ չունեին: Սկլիռի և Ֆոկայի արևելյան դաշինքին պետք էր հակադրել հյուսիսային և իարավային դաշնակիցների խմբակցությունը: Բայց բյուզանդացիները նրանց հետ պատերազմի մեջ էին: Բուլղարները 986 թվին ջախջախեցին բյուզանդացիներին Բալկանների Ռոդոպյան լեռնանցքներում: Իսկ բուլղարների դաշնակիցը այդ ժամանակ Կինի իշխան Վլադիմիրի պորբերն էին: Չորս չէ, որ Յահյա Անտիոքացին այդ պահին ռուսների վերաբերմունքի մասին դեպի կայսրը ասում է. «Իսկ նրանք իր թշնամիներն էին»: Բայց պահը ճակատագրական էր Վասիլ և Կոստանդին կայսրերի համար: Եվ պետք էր թշնամիների ոտքը գնալ: Այդ ժամանակ հարկ էր որևէ հրապուրիչ առաջարկով ռուսներին շեղել աճող խմբակցությունից, այլապես Կոստանդնուպոլիսը աքցանի մեջ կառնվեր, այսինքն՝ կշռջապատվեր և՛ արևմուտքից, և՛ հյուսիսից: Այդ իսկ ժամանակ բուլղարներին են վիշվում նրանց նվաճումները, իսկ կիկյան ռուսներից ռազմական ուղղակի օգնություն է խնդրվում: Ի՞նչ պայմաններով: Վլադիմիրն արդեն հրավերներ էր ստանում բյուզանդացի ապստամբների կողմից (Կովկասի և Խաչարիայի վրայով): Բայց Ցարադղի անսպասելի խընդրանքը շուրջ ու պատվաբեր էր Վլադիմիրի համար, և որ գլխավորն է, տալիս էր նրան այն, ինչ չէր կարող տալ բյուզանդական ապստամբների հետ ունեցած կապը: Նկատի ունենք ամուսնական կապը այն ժամանակվա հասկացողությամբ աշխարհի միակ իսկական թագավորական «հռոմեական» հարստության հետ: Այդ երազանքի իրականացման համար ամենից առաջ Վլադիմիր իշխանը պետք է քրիստոնյա դառնար, քանի որ եկեղեցական օրենքներով քրիստոնյա արքայադուստրը չէր կարող ամուսնանալ հեթանոսի հետ:

Եվ այստեղ հարց է ծագում: Վլադիմիր իշխանը այդ ժամանակ էր մկրտվել արդյոք (986—987 թթ.) դինաստիական ամուսնության համար դրված պայմանը կատարելու նպատակով, թե՛ նա արդեն մկրտված էր: Մկրտության գործողությանը արդյոք բռնության տարր չէ՞ր նախորդել, թե՛ այդ երկու փաստերը (մկրտությունն ու ամուսնությունը) միայն ժամանակագրորեն իրար մոտիկ,

բայց իրարից անկախ էին: Այս կամ այն պնդման համար որևէ փաստական տվյալ չկա: Պրոֆեսոր Վ. Վ. Կարտաշովը այդ առթիվ ասում է. «Մենք գերադասում ենք պնդել, ի փառս մեր Մկրտչի, մի ավելի լավ բան: Այն է, որ ներքին մղումը... նրան արդեն բերել էր անձնական Մկրտության, ընդ որում բյուզանդական առաջարկությունը ընկավ արդեն բարենպաստ հողի վրա, և Վլադիմիրը դրա հետ այնքան լուսավոր հույսեր ու ծրագրեր կապեց... և Վլադիմիրը լավագույն հույսերով իր ռազմաըջավային պորաբանակն ուղարկեց Ցարադղ և անձամբ ուղեկցեց նրան մինչև սահանքները»:

ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ ՌՈՒՍԻՈՒՄԿՆԵՐԸ ՄԱՍԻՆ

Կաթոլիկական եկեղեցական հեղինակները, իսկ նրանց հետևողությամբ նաև ուկրաինական ունիթոռական պատմիչները պնդում են, որ իբր ռուսներին քրիստոնեության են բերել լատինական քարոզիչները, և որ իբր սկսվեցավեա Ռուսական եկեղեցին դավանաբանական կախման մեջ էր Հռոմից, իսկ հետագայում դավաճանել է պապին և անցել Կոստանդնուպոլսի Պատրիարքի իրավասությանը:

Ընդ սմին նրանք վկայակոչում են կարդինալ Պետրոս Դամիանիի և ֆրանցիսկյան վանական Ադեմարի (+1030) ժամանակագրության խմբագրի վկայությունը: Պետրոս Դամիանին (+1072) Հռոմի եկեղեցու սրբերից է, Ֆոնտիս Ավելլանի վանքի վանահայրը (միջին Իտալիայում Գուբբիո քաղաքի մոտ), Օստիենի եպիսկոպոս, իր ճգնաժամությամբ հայտնի կարդինալ, եկեղեցախառակական գործիչ, գրող: Նա կապմել է սուրբ Ռոմուալդի՝ բենեդիկտինցիների Օրդենում կամավորների միաբանության հիմնադրի Վարքը: Այդ Վարքում հիշատակվում է ոմն Բրունո կամ Բրունոնե, վանական ձեռնադրվելուց հետո Բոնիֆացիոս, սուրբ Ռոմուալդի աջակերտը: Այստեղ պատմություն կա Բրունո-Բոնիֆացիոսի ռուսական առաքելության մասին: Նահատակության ծարավով վառված Բոնիֆացիոսը գալիս է սլավոնական երկրները, մասնավորապես, Ռուսիա (ad regem Russorum), և Քրիստոսի քարոզչությունն անելով առաջարկում է փորձվել հրաշքով՝ անցնել երկու հսկայական բոցավառ խարույկների միջով: Երբ Բոնիֆացիոսն անցնում է կրակի միջով և ապշեցնում բոլոր հավաքվածներին, ժողովուրդը նետվում է դեպի նա և համաձայնում մկրտություն ընդունել: Տեղի է ունենում ռուսների թագավորի և ժողովրդի դարձը: Մկրտությունը անդի է ունենում լծում: Թագա-

վորը իշխանությունը թողնում է որդուն, իսկ ինքը որոշում է ընդմիջտ մնալ Բոնիֆացիոսի հետ: Թագավորի անհավատ եղբայրը սպանում է Բոնիֆացիոսին, իսկ ռուս ժողովորդը փառաբանում է նրան որպես սրբի: Պետրոս Դամիանին, հաստատելով բացահայտ անձնությունը, այնուհետև գրում է. «Այժմ Ռուս Եկեղեցին հպարտանում է, որ նա իր երանելիների մեջ է»:

Հաջորդ վկայությունը, որ իբր հաստատում է Բրունո-Բոնիֆացիոսի ռուսական առաքելությունը, Կաթոլիկ պատմագիրները տեսնում են Ադեմար վանականի Ժամանակագրության ընդմիջարկողի մեջ: Ժամանակագրության հեղինակն ասում է, որ Օտտոն կայսրը մեծապես հոգ էր տանում ջրջակա ժողովուրդների մեջ քրիստոնեության քարոզչության մասին: Նա երկու հարգարժան եպիսկոպոս (քարոզիչ) ուներ, այն է՝ սուրբ Ադալբերտը Բոհեմիա պրովինցիայում Պրագա քաղաքի արքեպիսկոպոսը և սուրբ Բրունոն (Brunus): Ժամանակագրությունը վկայում է, որ Բրունոն, հետևելով Ադալբերտի օրինակին, քարոզում էր Հունգարիայում, իսկ հետո «ուղևորվեց մի այլ պրովինցիա, որը կոչվում էր Ռուսիա (Russia)»... երբ նա հասավ պեչենեգներին և սկսեց նրանց քրիստոնեություն քարոզել, ապա նահատակվեց նրանց ձեռքից, ինչպես և նահատակվել էր սուրբ Ադալբերտը: Ռուս ժողովուրդը թանկ գնով փրկագնեց նրա մարմինը, և Ռուսաստանում նրա անվան վանք կառուցեցին, և նա սկսեց մեծ հրաշքներով պայծառանալ: Մի քանի օր հետո Ռուսաստան եկավ մի հույն եպիսկոպոս և դարձիվ բերեց այդ պրովինցիայի ժողովրդի ցածր դասը, որը դեռևս նվիրված էր կուռքերին, և ստիպեց նրանց ընդունել հույների սովորությունը մորուք պահելու և այլ բաների վերաբերյալ:

Բրունո-Բոնիֆացիոսի առաքելությունը իբր թե դեպի Ռուսիա հերքում է լատին ժամանակագիր Տիտմարը, Մերսենբուրգի եպիսկոպոսը: Տիտմարը ճանաչում էր Բրունոյին, քանի որ սա նրա դպրոցական ընկերն էր: Իր ժամանակագրության մեջ նա խոսում է Ռուսիայի մկրտության և Բրունոյի քարոզչական գործունեության մասին: Պատմելով ռուսների մկրտության մասին, նա ոչ մի խոսքով չի հիշատակում, որ այն Բրունոյի քարոզչական գործունեության հետևանքն էր: Տիտմարը ուղղակի կերպով հաստատում է, որ սուրբ իշխան Վլադիմիրը հավատն ընդունել է հույներից, և որ Բրունոն քարոզչական գործունեություն է սկսել իր եպիսկոպոս ձեռնադրվելուց հետո, իսկ եպիսկոպոսությունը նա ստացել է Օտտոն III (+1002) կայսեր ձեռնադրվելուց հետո, նրա հա-

ջորդ Հենրիխ III-ի օրոք, այսինքն այն ժամանակ, երբ Ռուսիան արդեն մկրտվել էր Վլադիմիր իշխանի կողմից՝ 988 թվին: Պետրոս Դամիանին ասում է, որ Բրունոն քարոզչական գործունեության ասպարեզ դուրս եկավ Պրագայի արքեպիսկոպոս Ադալբերտի մահվանից հետո, հետևաբար 997 թվից հետո: Եվ դարձյալ Բրունո-Բոնիֆացիոսի քարոզչության սկիզբն ընկնում է Ռուսիայի մկրտության ժամանակից հետո:

Բրունո-Բոնիֆացիոսի ռուսական առաքելությունը հերքող մի այլ փաստաթուղթ է ընձեռում ինքը՝ Բրունոն: Պաշկանվել է նրա նամակը Հենրիխ III կայսերը (մոտավորապես 1007 թ.): Նամակից երևում է, որ Բրունոն իսկապես եղել է Ռուսաստանում, բայց ոչ քարոզչության նպատակով, որի մասին ոչինչ չի ասում, որովհետև այդ ժամանակ ռուսներն արդեն մկրտված էին, և Բրունոն այդ հստակորեն հասկացնում է: Նամակում Բրունոն գրում է իր քարոզչության մասին Պոմերանիայում, Պրուսիայում, Հունգարիայում և պեչենեգների մոտ: Պեչենեգների մեջ քարոզելուց առաջ նա եղել է արդեն քրիստոնյա դարձած Վլադիմիր իշխանի մոտ և նրանից աջակցություն խնդրել: Վլադիմիր իշխանը նրան բարեկամաբար է ընդունել, ինքը ուղեկցել է մինչև իր պետության և պեչենեգների սահմանը, և խորհուրդ է տվել Բրունոյին իր կյանքը չվտանգել: Պեչենեգներին լուսավորելու որոշ փորձից հետո Բրունոն վերադառնում է Կին, մեկ ամիս հյուրընկալվում Վլադիմիրի մոտ: 1009 թվին նա սպանվում է Լիտվայում, Պրուսիայի ճանապարհին:

Այսպիսով, Բրունո-Բոնիֆացիոսի ռուսական առաքելությունը հերքվում է հենց իրենց՝ արևմտյան աղբյուրների կողմից: Մեզ պարզ չէ միայն մի բան. արդյոք Պետրոս Դամիանի կարգինայի և Ադեմարի Ժամանակագրության վկայությունը պատմական իրականության դիտավորյալ, թե՞ թյուրիմացական աղավաղումն է: Հիմքեր կան կարծելու, որ դա դիտավորյալ աղավաղում չէ, քանի որ Բրունոյի քարոզչական գործունեությունը ժամանակով գրեթե համընկնում է Ռուսիայի մկրտությանը: Բացի այդ, Բրունոն Ավետարանը քարոզել է Ռուսիայի հարևան երկրներում և նույնիսկ եղել է այնտեղ: Բայց չի բացառվում և մի այլ մեկնաբանություն: Պետք չէ մոռանալ, որ դա մի ժամանակ էր, երբ Հռոմի պապերը արդեն պայքար էին մղում իրենց իշխանությունը Արևելքում, մասնավորապես, նաև Ռուսիայում տարածելու համար: Եվ այնպիսի վկայությունները, ինչպիսին կարգինալ Պետրոս Դամիանիի վկայությունն է, օգտագործվում էին ապացուցելու համար, որ ռուսները

քրիստոնեության են դարձել չափնական քարույիչների ձեռքով և իբր այդ պատճառով պետք է դավանաբանական կախման մեջ լինեն ոչ թե Կոստանդնուպոլսից, այլ Հռոմից:

Սակայն չի կարելի նաև ժխտել, որ արևմտյան քարույիչների կողմից Ռուսիան քրիստոնեական դարձի բերելու փորձեր չեն եղել. բայց դրանք հաջողությամբ չեն պսակվել: Այսպես, օրինակ, Ռուսաստանյան մեծ իշխանուհի Օլգայի շրջապատում քրիստոնյա վարյազներ կային, որոնց ազգականները Արևմտյան Եվրոպայում էին և քրիստոնեություն էին ընդունել Հռոմից: Նրանք երազում էին, որ Կիևյան Ռուսիան մկրտություն ստանա արևմտյան քարույիչներից: Իսկ Օլգա իշխանուհին ձգտում էր խնամիանալ բյուզանդական արքունիքի հետ և հավատն ստանալ Կոստանդնուպոլսից: Նրա ոչ բոլոր մարդիկ էին դրան համաձայն: Ազգակցական կապերով կապված լինելով Արևմուտքի հետ, նրանք ձգտում էին Կիև գրավել արևմտյան քարույիչներին ու եպիսկոպոսներին, այն ժամանակ Օլգա իշխանուհին ստիպված կլինի հաջողվել կատարված փաստի հետ: Օգտվելով Արևմտյան Եվրոպայի հետ ունեցած առևտրական կապերից, վարյազների ստեղծեցին լատին քարույիչների հրավերի ծրագիրը, իբր Օլգա իշխանուհու, ուղղակի հանձնարարությամբ: Ռուս տարեգիրները այդ մասին լռում են, իսկ արևմտյան տարեգիրները համառոտ են այդ են կրկնում:

«Ռեգինոնի շարունակությունը» (10-րդ դարի կես) 959 թվականի տակ հաղորդում է. «Թագավորի (Օտտոն I Մեծի) մոտ եկան, ինչպես հետագայում պարզվեց, կեղծ դեսպաններ Ելենայի՝ ռուսների թագուհու կողմից, որը Կոստանդնուպոլսի Ռոման կայսեր օրոք մկրտվել էր Կոստանդնուպոլսում և խնդրում էր իր ժողովրդի համար ձեռնադրել եպիսկոպոս և քահանաներ»: Ինչպես տեսնում ենք, «Ռեգինոնի» հեղինակը ուղղակի վկայում է, որ Ելենան, այսինքն՝ իշխանուհի Օլգան, Օտտոն կայսերը դեսպաններ չի ուղարկել, և որ դրանք կայսեր մոտ են եկել «կեղծությամբ»:

960 թվականի տակ պատմվում է, որ «թագավորը տոնում էր Քրիստոսի Շնորհյան տոնը Ֆրանկֆուրտում, որտեղ սուրբ Ալբանի վանքի (Մայնցում) միաբանությունից Լիբուցիոսը հարգարժան եպիսկոպոս Ադալբերտի կողմից ձեռնադրվել է ռուսների», այսինքն՝ ռուսների եպիսկոպոս:

961 թվականի տակ նույն հեղինակը շարունակում է, որ «Լիբուցիոսը, որին անցյալ տարի որոշ գործեր ետ պահեցին ճանապարհորդությունից, մեռավ այս տարվա մարտի 15-ին: Նրա հաջորդ ձեռնադրվեց

Ադալբերտ՝ Տրիրի սուրբ Մաքսիմիանոսի վանքի միաբանությունից: Նրան (Ադալբերտին) բարեպաշտ թագավորը իր սովորական գթասրտությամբ առատ պարգևատրելով, պատվով ուղարկեց ռուսների մոտ»:

Իսկ 962 թվականի տակ հաղորդվում է, որ «այս տարի ետ վերադարձավ Ադալբերտը, որը եպիսկոպոս էր ձեռնադրվել ռուսների համար, քանի որ հաջողության չհասավ ոչ մի բանում, ինչի համար ուղարկվել էր, և իր բոլոր ջանքերն իլյուր տեսավ: Վերադարձի ճանապարհին նրա ուղեկիցներից մի քանիսը սպանվեցին: Իսկ ինքը մեծ դժվարությամբ հասավ ապստոլին»:

Այսպիսով, արևմտյան աղբյուրները հաստատում են, որ լատին քարույիչները գալիս էին Ռուսիա, սակայն նրանց գործունեությունը անհաջող դուրս եկավ, քանի որ պարզվեց, որ նրանք խաբված են եղել: Օլգա իշխանուհին նրանց չէր հրավիրել:

Հռոմում մի քանի անգամ փորձ են ձեռնարկել ռուսներին քրիստոնյա դարձնել: Իսկ երբ Ռուսիան մկրտություն ընդունեց հույներից, Հռոմի պապերը ձգտում էին նրան պոկել Կոստանդնուպոլսի պատրիարքից նրա դավանաբանական կախվածությունից և իրենց իշխանությանը ենթարկել: Այդ փորձերի մասին տեղեկություններ պահպանվել են Սկզբնական տարեգրության նորագույն խմբագրություններից միայն մեկում, այն է՝ Նիկոնյան տարեգրության մեջ: Ոչ մի հիմք չկա կասկածելու, որ այդ վկայությունը հետագայի հավելված է, քանի որ չի կարելի գտնել այն դրդապատճառը, որը ստիպած լինեք ընդօրինակողին այդ անելու: Ընդհակառակն, պետք է ենթադրել, որ Տարեգրության ավելի հին խմբագրություններում տեղեկությունները պապի հետ ունեցած հարաբերությունների մասին դուրս են թողնված, որպեսզի դրանք ջնջվեն հիշողությունից:

Հին ռուսական հուշարձանների վկայությունները Ռուսիայում քրիստոնեությունը հույներից ընդունելու վերաբերյալ հաստատում է 16-րդ դարի լեհ կաթոլիկ պատմագիր Մատվեյ (Մացեյ) Ստրիկովսկի կանոնիկոսը: Նա ծնվել է 1547 թվին Ռաֆայում (Վարշավյան երկիր), ապրել Ժեմայտայում (Ժմուդի) Մելիսիոր Գեդրոյցի իշխանի մոտ, 1574—1575 թթ. գնացել է Ֆարգրադ, գրել է «Լեհական, լիտվական, ժեմայտական և համայն Ռուսիայի տարեգրություն» երկը (1582): Վկայակոչելով արևմտյան և ռուսական աղբյուրները՝ Մատվեյ Ստրիկովսկին իր «Տարեգրության» մեջ գրում է, որ «այդ ժամանակից (այսինքն Ռուսիայի մկրտությունից հետո) Սախտակ և Սև, Արևելյան և Հյուսիսային և հարավում ընկած Ռուսիայի բոլոր նուս ժողովուրդները մշտապես և

հաստատուն կերպով մնում են քրիստոնեական հավատին հունական ծեսերով ու արարողություններով, Կոստանդնուպոլսի պատրիարքի գլխավորությամբ: «Ժամանակագրության» հեղինակին հայտնի է այն կարծիքը, իբր Բուսիան մկրտվել է այն կարծիքը սխալ է համարում: «Ավելի ճիշտ է այն, — գրում է նա, — ինչ վկայում են Իոհան Չոնարան և մյուս հույն պատմագիրները և բոլոր ռուսական տարեգրությունները, որ սկզբում Օլգա իշխանուհին, իսկ հետո էլ նրա թոռ Վլադիմիր իշխանը մկրտվելով և ընդունելով քրիստոնեական հավատը ըստ հունական ծեսի Ցարգրադում, հիմնավորապես բո-

լոր ռուսական երկրները բերին ճշմարիտ Աստծո և Քրիստոսի՝ Նրա Միածին Որդու ճանաչմանը, Սուրբ Մկրտությամբ նորոգվելով»: Սա գրում է կաթոլիկ եկեղեցական պատմագիրը՝ Ուղղափառության և պատմական ճշմարտության նկատմամբ լիակատար հարգանքով՝ Բրեստյան ունիայի նախօրյակին: Մեզ համար կարևոր է, որ Մատվեյ Ստրիկովսկին իր «Ժամանակագրության» մեջ պահպանել է ռուսական եկեղեցական պատմության այն ըմբռնումը, որ սովորական էր ռուսների, լեհերի և լիտվացիների համար:

ՖԻԼԱՐԵՏ

ԿԻԵՎԻ ԵՎ ԳԱԼԻՑԻԱՅԻ ՄԻՏՐՈՊՈԼԻՏ

